

Oroszország gazdasági helyzete bolseviki források alapján.

Kisegítő tanulmány *Bernát Gyula* előadásához.

Szovjetoroszországnak először Anglia, majd később más európai államok részéről jogilag történt elismerése többek körében keltett megbotránkozást. Ezek között sokan voltak olyanok, akik az erkölcsi felháborodástól eltekintve – az elismeréssel szemben már csak azért is tápláltak aggályokat, mert nem tudták megmagyarázni azt, hogy a kommunista elvek szerint berendezett állam miképpen kapcsolódhatik bele a többi, a magántulajdon alapján álló államalakulatok érdekközösségébe. Nem akarjuk az elismerés tényének helyességét ez alkalommal bíráló tárgyává tenni, de annyit megállapíthatunk, hogy a mostani Oroszország struktúrája lényegesen különbözik az 1917-ben a bolseviki forradalom által létrehozott Oroszországtól. Az ezen időpont óta végbe ment átalakulási folyamat éppen nem vall a bolseviki vezetők elvűségére, sőt éppen ellenkezőleg azt mutatja, hogy a forradalmi hevület nagyszabású tervei mind csődöt mondtak.

Jelen fejtegetések kísérletet akarnak jelenteni abban az irányban, hogy az orosz birodalom jelenlegi gazdasági és szociális helyzetét bolseviki forrásból származó adatok alapján mutassák be, ez az

eljárás tehát már eleve kizárja azt, hogy megállapításaink „*ellenforradalmi*” jellegűeknek legyenek minősíthetők.

Főként három forrás az, amelynek alapján az orosz állapotokat ismertetni törekszünk, kettő ezek közül a hivatalos bolsevik propaganda kiadványa és pedig az első a „*Russian information and Review*”, amelyet a Londonban székelő orosz kereskedelmi komité ad ki, a második Moszkvában jelent meg, „*Bulletin des Centrosojus*” címmel. Az elsőnek célja az általános szociális és gazdasági viszonyokról tájékoztatni, a második kizárólag a szövetkezeti mozgalom ismertetésére szorítkozik. Mind a kettő kifejezetten a hivatalos bolsevik álláspontot képviseli. Forrásanyagunk harmadik részét a genfi nemzetközi munkahivatal kiadásában megjelenő *Informations Sociales* képezi, ez a folyóirat az Oroszországban megjelenő, tehát a bolsevik cenzúrán keresztülmenő folyóiratokból vett adatok alapján közöl Oroszország jelenlegi helyzetéről ismertetéseket.

I.

A bolsevik irányzatnak uralomra jutásakor kettős feladata volt, először is a munkásrétegek részére, amelyeknek érdekeit, legalább elvileg zászlajára írta, biztosítani az előnyösebb munkafeltételeket, vagyis minimálisan lehetővé tenni azt, hogy fenn tudják tartani a háború előtti életszínvonalat. Feladatául kellett tekintenie továbbá a termelésnek fokozását, mert ennek elmaradása esetén vérmes tervek megvalósulása természetesen lehetetlenné válik.

Immár megállapítható, hogy a munkabérek tényleges javítása egyáltalán nem történt meg, sőt ellenkezőleg, ebben a tekintetben határozottan kedvezőtlenebbul alakult a helyzet a munkásság rovására. A hivatalos folyóiratokban közölt adatokból

kitűnik, hogy a fizikai munkás átlagos keresménye 1922 végén csak 50 százaléka a békebeli keresményének, ez azonban már vívmányt jelent s az 1922-ben végbemenő kapitalista szellemű átalakulásnak tudható be, 1922 elején már az ebben az időpontban elért 25 százalék is jelentékeny könnyebbséget jelentett a munkás részére a forradalom első éveinek nélkülözései után. A moszkvai statisztikai hivatal hivatalos kiadványaként megjelent kimutatás szerint míg egy munkás 1922 végén átlagban havi 41.5 békerubelt keresett, ugyanaz ugyanannak az évnek elején 20.16 rubellel volt kénytelen megelégedni. A javulás, amely azt jelenti, hogy a munkás a 37.9 rubelt megkívánó létminimum mellett havi fizetéséből 3.1 rubelt képes megtakarítani, csakis az életszínvonal jelentős leszállítása révén volt elérhető, ami kitűnik az idézett forrás azon közléséből is, hogy míg egy családos munkás 1908-ban a fizetése 75 százalékát felemésztő élelmi cikkekre 3040 rubelt költ, addig 1922-ben 20.7-nál többet nem áldozhat erre.

Az idézett kimutatás 287 munkás és 73 tisztviselő életviszonyainak vizsgálata alapján állít fel egy vázrajzot, amelyből többek között kitűnik, hogy a munkás saját, amennyiben családos, családtagjainak együttes állandó jellegű jövedelme 1922 végén az összes jövedelem 90 százalékáig emelkedett, míg 1918-ban a bevételeknek csak 65 százaléka, illetve nőtleneknél 74 százaléka volt állandó jellegű, az ezenfelüli összeg a legkülönbözőbb forrásokból származott és emellett bizonytalan is volt. Jellemző, 1922 végén a munkás jövedelme 4.6 százalékát kénytelen ingóságainak eladási árából fedezni, ez a szám 1922 márciusában 15.3 százalék volt, kulturális irányának eklatáns bizonyítéka.

De még a felére redukált munkabérek mellett sem biztosítható valamennyi munkás részére az elhelyezkedés, az ipari munkanélküliség az exportnak

különbösen kedvező alacsony állású valuta ellenére is – tekintve az ország kevésbé industrializált jellegét, – elég jelentékeny mérvű. Magyarozatát ez a körülmény elsősorban a fogyasztás nagy csökkenésében találja s az így közreható okok sokfélesége útjában áll annak, hogy ez a baj gyorsan legyen orvosolható. Az orosz munkaügyi népbiztosság 52 városra kiterjedő adatai szerint 1923 május 1-én 443.000 volt a munkanélküliek száma, míg április 1-én csak 387.000, ami 14.3/10 százaléknyi emelkedésnek felel meg. Szomorú, hogy a munkaközvetítő intézmények kimutatása szerint országos átlagban 100 munkakináltra átlag csak 52 munkaalkalom esik, ezt az átlagszámot azonban igen nagy mértékben meghaladja a szellemi munkakinálta, ahol 100 munkaalkalomra 933 jelentkező akad, mindössze az élelmiszeriparnál kedvezőbb a helyzet. Nagy szegénységi bizonyítványt szolgáltat a szellemi munkanélküliek nagy száma. A hivatalosnak tekinthető Voprosy Trouda 1923 augusztusi száma közli 75 u. n. munkabörze adatait, amelyek szerint 1923 első felében a munkanélküliek több, mint $\frac{1}{4}$ része a szellemi munkásság közül került ki, ami természetesen nagy mértékben meghaladja az intellectuelleknek a lakosságban elfoglalt percent számát. Noha az új gazdasági rend, amelyről később bővebben fogunk szólni, a munkanélküliség enyhülése terén is általában véve javítólag hat a gazdasági viszonyokra, 1923 tavaszán az ország egyik legnagyobb ipari centruma munkásságának több mint a fele nem volt képes munkáerejét értékesíteni. A munkanélküliséget előidéző okok között a legnagyobb mértékben a munkaredukció szerepel, a feldolgozott esetek 72 százalékában, ami tulajdonképpen az igényeknek általános lecsökkenését jelenti, nem pedig azt, hogy az ország gazdasági élete bizonyos termelési ágakat nélkülözhet. Dacára annak, hogy a bolsevik vezeték állandóan dicse-

késznek a kultúra terén elért sikereikkel, jellemző, hogy a közoktatásügyi személyzet helyzete a legsiralmasabb. 1922 novemberben a tanítók békebeli fizetésüknek csak az 77-ét kapják. Lunatcharszky közoktatásügyi népbiztos szerint a kommunista regime óta a tanítók száma 69 százalékkal csökkent. Az agrár Oroszország még a nagy gyakorlati jelentőséggel bíró mezőgazdasági oktatást is megszükitette.

A szellemi munkanélküliség egyes kategóriái tekintetében részletes adataink nincsenek, csak elvéve találunk erre vonatkozó közléseket. így a Trouda 1923 június 23-iki száma szerint a mérnökök 14 százaléka van munka nélkül, aminek egyik oka az is, hogy a vállalatok élén kontárok állanak s az állam a minimális munkabérekét állapítja meg, a vállalati igazgatók részére.

Noha mint érintettük, a megélhetési viszonyok 1922 folyamán lényegesen javultak, a munkásság még mindég nagyon hátrányos helyzetben van, ennek azután a következményei az egyre sűrűbben megnyilvánuló sztrájkok. 1922-ben a szabadabb gazdasági aera a munkakényszer megszüntetését is magával hozta, a jogaikkal szabadabban élni akaró munkásság egyre sűrűbben alkalmazza a bolsevik vezeték által uralomra-jutasuk előtt annyira magasztalt sztrájk fegyverét, amelynek azonban alkalmazási lehetőségeit nagyban megszorítja a bolsevik állam.

A bolsevik sajtó és a moszkvai statisztikai hivatal közleményeiből értesülünk arról, hogy 1922 február óta nincs munkakényszer, illetve az állam ezen időponttól kezdve ismeri el a sztrájkjogot. A paragrafusok azonban, ha minden esetben betartatnának, teljesen lehetetlenné tennének minden, az államnak nem kellemes sztrájkot, ugyanis a sztrájk csak akkor bír a törvényes kellékekkel, ha kimondásához a szakszervezetek, illetve az érdekelt szak-

szervezet központi bizottsága (tehát quasi mintegy hatósági szerv) hozzájárul. Ez a határozat kötelező jelleggel bír. Még szigorúbbak az intézkedések az állami üzemekben dolgozó munkások sztrájk-jogát illetően. Érdekes, hogy a legtöbb sztrájk (71.6 százalék) éppen a bolsevik paradicsom fővárosában, Moszkvában tört ki, a sztrájkolók száma itt az összes sztrájkolók 44.7 százaléka. A sztrájkok túlnyomó részben a bolsevik rendszer gazdasági politikája ellen irányulnak, amennyiben 95 százalékban a sztrájk oka pénzkérdés. Az állami tulajdonban lévő bányáknál a fizetés kiutalványozásának késedelmes volta. A statisztikailag kimutatott sztrájkok 80.3 százalékában a munkások győztek. A gazdasági fellendülés azonban úglátszik, nem érezteti áldásait a munkásság helyzetének javulása tekintetében, avagy lehetséges az is, hogy a munkásság immár szabadabban mozoghatván, egyre nagyobb étvágyú kezd lenni. Erre nézve jellemzők¹

	konfliktusok száma	sztrájkoló munkások száma
1922 első felében	754	9526
„ második „	3313	34428
„ harmadik „	4018	79583

Jellemzi nagyon a helyzetet, hogy a legtöbb sztrájk az érdekelt szakszervezet jóváhagyása nélkül tört ki, (73 megvizsgált eset közül 63 esetben) kettő a tilalom dacára és csak 8 a szakszervezet beleegyezésével.

II.

Hogy sem a sztrájkok, sem a munkanélküliség leküzdésére irányuló intézkedések nem vezethetnek a kívánt eredményre, annak oka elsősorban az, hogy

¹ Részben a bolsevik sajtó, részben a Moszkvai Statisztikai Hivatal adatai. Közli az Inf. Soc. 1923 ápr. 27-iki száma.

az ország gazdasági dekadenciája oly mérvű, hogy a szükségletek kielégítése a legnagyobb nehézségekbe ütközik. Ezt a pusztulást talán a legmarkánsabban az 1921. évi éhínség adatai világítják meg. Az 1922. év terméseredménye már javulást jelent, de a javulás még ebben az évben is nagyon csekély. A mezőgazdasági termelés intenzivitásának csökkenéséről némi fogalmat adnak azok az adatok, amelyek szerint az egész gépfogyasztás a háború előttinek 13 százalékára csökkent. Már magában véve ez a körülmény is megmagyarázza a terméseredmény csökkenését. A fejenkénti termésátlag 1921-ben 17.5, 1922-ben 23.4 pud. Mindössze az ukrániai aratás eredményének köszönhető az, hogy az egész birodalom mégis, mintegy 159 milliónyi termésfelesleget képes felmutatni. Ez az exportra szánt felesleg azonban csak hipotetikus és csakis úgy érhető el, hogy a belföldi fogyasztás tetemesen csökkenik. Legújabban már 15.6 pudot számítanak a falusi és 10.8 pudot a városi lakosság szükségletei kielégítésére fejenként, míg 1913-ban országos átlagban 26.5-et, ebből 7.5 lement az állattartásra és vetőmagra, úgy hogy 19 pud volt helyenként a gabona-szükséglet. Ezért tehát ha a lakosság meg akarná közelíteni a békebeli fogyasztást, úgy a fent kimutatott felesleg helyett hiány mutatkoznék.

A kaotikus állapotok éppen nem befolyásolták kedvezően az ország közlekedési és kereskedelmi viszonyait. A vasutak 1922-ben évi 300 millió arany rubelnyi deficittel dolgoznak, a tüzelőanyagfogyasztás a rossz gazdálkodás következtében 260 százalékkal emelkedett, 1922-ben hivatalos becslés szerint $2\frac{1}{2}$ millió pud élelmiszer kallódott el a vasúti szállítás alkalmával, $11\frac{1}{2}$ millió pud tüzelőt sikkasztottak el. Általában véve az elfogyasztottnak feltüntetett tüzelőanyag 50 százaléka az alkalmazottak hűtlen kezelése folytán sikkadt el.

Az üzemben lévő vagonok száma 1913-ban 30.506. 1923 elején 11.834, míg az egész vagonparkból 1913-ban 5.5 százalék használhatatlan, ez a szám 1923-ban 31 százalékra emelkedett, a lokomotivoknál pedig 16.8 százalékról 59 százalékra.

A kereskedelem teljesítőképesége jelentékenyen csökken, például míg 1909-től 13-ig terjedő időben a belföldi kereskedelmi szervek az ország gabonatermelésének 17 százalékát értékesítették, addig 1922-ben az állami és szövetkezeti, tehát a legitimnek elismert kereskedelmi szervek mindössze csak 1.5 százalék erejéig vettek részt ebben a munkában, a többi értékesítése különböző lánckereskedők közvetítésével történt.

Stalin kommunista párttitkár az április 17-én megtartott 12-ik kommunista pártkongresszuson hangsúlyozva azt, hogy a kommunista pártnak a szak-szervezet és a szövetkezet két fontos kapcsa a tömegekkel, beszámol arról, hogy jelenleg mintegy 9 millió ember van a fogyasztási szövetkezetekben,; ahol a kommunista párt befolyása egyre növekszik. Tavalay – folytatja – 2-5 százalék volt a központba küldött szövetkezeti megbízottak között a kommunista meggyőződésű, számuk az idén már mintegy 50 százalékra tehető. Szerinte a mezőgazdasági szövetkezeteknél kommunista szempontból rosszabb a helyzet, különösen a Primaer szövetkezeteknél, ezekről azonban nincsenek statisztikai adatok. Általában véve a vezető állásban levők politikai meggyőződését mindég szigorúan figyelemmel kísérik, egy közlemény arról világosít fel, hogy a vasutasok egyesületeiben míg a tagok között a kommunisták csak 28 százalék erejéig vannak képviselve, addig a végrehajtó bizottságban kizárólag csak kommunisták foglalnak helyet, általában a vezetőség 72-83 százalékában kommunista meggyőződésű.

III.

1923 elején, tehát abban az évben, amikor az „új” gazdasági politika kezdi erősen éreztetni határait, az ország ipari termelése a békebelinek átlag 64 százaléka, a munkabérek pedig a „munkás államban” csak 58 százalékát, tehát alig több, mint a felét érik el annak az értéknek, amit a kapitalista termelési rend részükre biztosítani képes volt.

Ez az eredmény azonban aligha képezheti a kommunista ideál megvalósulását, és ezért a bolsevik vezetők javításokat sürgetnek. Már csak politikai szempontból is legelső sorban arra kellett Leninéknek törekedniök, hogy annak a munkásosztálynak a helyzete, amelyre legalább elvileg támaszkodnak, a lehetőségképen javíttassék, hogy ez mennyiben sikerült, illetve sikerült-e egyáltalában, nagyon kritikus próbaköve a bolsevik politikának.

1922-ben új orientálódást keres a szovjetpolitika, ami a munkabéreket illetőleg annyiban jut kifejezésre, hogy az állam vagy megállapítja azoknak minimális összegét, vagy pedig elismeri a munkaadó és a munkások között létrejövő kollektív munkabérszerződés érvényességét. A szovjetkormány kénytelen volt eleget tenni a munkások erre irányuló követeléseinek, annyival is inkább, mert a munkások a nekik kedvezőbb béreket fizető magánvállalatoknak erős propagandát csináltak, ami természetesen a kommunista gondolat csődjével volt egyenlő. Az állam ezentúl beavatkozását a minimális munkabérek megállapítására korlátozza, bevezeti a kollektív munkabérszerződések rendszerét és végül megengedi az esetről-esetre szóló, vagyis egyéni munkabér megállapítást is.

Az alapgondolat a fenti, vagyis a minimálási intézkedésnél az volt, hogy az ország három földrajzi zónára osztott, ezeken belül az elméleti számítá-

sok révén megállapított munkabérek egyenlőek. Az állam azonban saját üzemeiben még a létminimumot sem képes munkásainak biztosítani, sőt reális érték tekintetében a munkabérek állandóan csökkennek, mialatt az árak emelkednek.

Míg 1922 októberében az állami üzemek által fizetett munkabérek a létminimum 37 százalékát fedezték, addig ez a szám 23.5, 21.4, 21.5, 22.9, 30, 21 százalékra, illetve 1924 májusáig 21.2 százalékra süllyedt.

A kolektív után megállapított munkabérek értéke ellentétben az állami üzemekben, az állam által megállapított munkabérekkel szemben, az 1922. év folyamán emelkedő tendenciát mutat, a munkás keresménye 1922 végén átlag a kétszeres értéket képviseli az egy év előtti keresményének. Megállapítható tehát ezekből az adatokból, hogy a munkás olyan mértékben került előnyösebb helyzetbe, amilyen mértékben a termelést sikerül kivonni a bolsevik rendszer keretei közül.

Rendkívül tanulságos eredménnyel jár a mezőgazdasági munkásság helyzetének a vizsgálata.

Az 1917-iki (bolsevik-forradalom előtt a mezőgazdasági munkások (többnyire napszámosok) száma meglehetősen nagy volt, az erre vonatkozó becslések 5-6 millióra teszik csak azoknak a számát, akik aratás idején az északi tartományokból a déli vidékekre vándoroltak. Az 1917-iki forradalmi események folytán megindult földosztás azonban az összes földigényléseket nem tudta kielégíteni, sőt még ekkor is gyakran előfordult, hogy számosan olyan kis, alig egy hektárnyi földterületet nyertek, amely alig volt több a semminél. Természetes tehát, hogy ilyen körülmények között azoknak a száma, akik továbbra is bérmunkát voltak kénytelenek vállalni, nem apadt. Ehhez járul még az is, hogy a városi lakosság közül is sokan az ottani súlyos megélhetési viszonyok miatt a mezőgazdaságban kerestek megélhetést.

1922-ig (a már többször említett új gazdasági éra életbelépéséig) el volt tiltva a mezőgazdasági bér munka vállalása, az ezen évben megjelent agrár-kódex a földjeiket személyesen művelő parasztság részére engedélyezi bér munkások alkalmazását. A munkabérek megállapítása az esetek túlnyomó részében szabad egyezkedés útján történik, a kollektív bér megállapítások csak elvétve fordulnak elő, az itten közreműködő szakszervezet jelentősége nagyon csekély és különösen azóta, amióta (1922) a szakszervezeti tagság megszűnt kötelezővé lenni, csökkent erősen a szakszervezeti kötelékekbe tartozó mezőgazdasági munkások száma.

Általában véve azonban a mezőgazdasági munkásság helyzete – s itt elsősorban a szovjet-farmok adatai állván a nyilvánosság rendelkezésére, főként azok bérvizonyairól van szó, – súlyosabb, mint az iparosságé. Ez egy speciális orosz sajátosság, az összes, háború által érintett országokban épen az ellenkező tendencia észlelhető, aminek egyik fő biztosítéka az, hogy a mezőgazdasági munkásság természetben kapja – szinte kizárólag – illetményeit, ami által részint a pénz elértéktelenedésének hátrányos következményeitől menekül meg, részint pedig egyéb tekintetben van előnyösebb helyzetben a gyári munkásságnál. A szovjetpolitika ennek a fizetési módozatnak energikusan ellene szegült, a munkásságnak alig sikerült annyit elérnie, hogy járandóságainak 5 százalékát kapja természetben. Sőt, még az a hátrány is éri a mezőgazdasági munkásságot, hogy havonta egyszer kapja fizetését a hónap végén, ami a jelenlegi közgazdasági viszonyok mellett azt jelenti, hogy kénytelen a pénz elértéktelenedéséből származó veszteségeket viselni.

Érdekes, hogy a munkásnak az a munkabére, amely, mint látni fogjuk alig valamivel több, mint a létminimum, 34 százalék, illetve nőknél 41 száza-

lékig a nyolcórás munkaidőn felüli túlórázásokból tevődik össze, a szovjet-koncepció nyolcórás munkanapjának betartása, illetve a szovjet közgazdaság által a mezőgazdasági munkásság részére juttatott bérösszeg mérve azt jelenti, hogy a világ egyik legtermékenyebb országának mezőgazdasági munkásai nem tudnak maguknak akkora jövedelmet biztosítani, amekkora a létminimum fenntartásához szükséges. Országos átlagban az ipari munkás keresménye 13.90 valódi rubel, míg a mezőgazdasági munkásé csak 7.90. Ennek a különbségnek a fő oka abban rejlik, hogy az ipari munkásság körében – a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint – a munkásság 85 százaléka képes volt a valódi rubelekben való fizetést biztosítani, míg a mezőgazdaságnál mint látjuk, maximumán csak 69 százalék erejéig. Az ipari munkásságnak való ez a kedvezés is mutatja, hogy a szovjetpolitika mennyiben hozott előnyös változást a parasztság, illetve a mezőgazdasági munkásság részére.

* * *

A bolsevik diktátorok minden kísérletezése azonban hiábavalónak bizonyult, a gazdasági törvények ereje legyőzte a kommunista teóriákat. Ha nem akartak a biztos halálba rohanni, Leninék részére *nem maradt más választás, mint a lerombolt, úgynevezett burzsoá intézmények visszaállítása*. Ez a törekvés kezdetét vette a már említett „Új gazdasági politika” bevezetésekor, s folytatódott akkor, amikor a törvényhozó testület megalkotta az új polgári törvénykönyvet. Az ebben megnyilvánuló jogelvek szinte a maga teljességében visszaállítják a halálra kárhoztatott régi polgári törvénykönyvet, ami a legfényesebb bizonyítéka annak, hogy a bolsevik állam képtelen azokon az utakon haladni, amelyeket az úgynevezett diadalmas forradalomban oly nagy garral hirdetett. *Temérdek elpusztított emberélet, anyagi érték, s a végén visszatérés a régi intézményekhez, ez az orosz bolsevik kísérlet rövid története.*